

یک روز در سال

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه فقه و حقوق اسلامی

رساله برای دریافت دکتری (P.H.D) رشته فقه و حقوق اسلامی

عنوان رساله:

بررسی تباین بین عملیات بمب گذاری و انتحاری گروه های تکفیری با تترس (سپر

انسانی) از دیدگاه فقه و حقوق بین الملل

استاد راهنما:

دکتر رضا نیکخواه- دکتر سید مهدی قریشی

نگارش:

فاطمه انصاری

۱۳۹۹، ۶

رساله دکتری خانم فاطمه انصاری در تاریخ ۱۳۹۹/۰۶/۲۹ به شماره با
رتبه عالی و نمره نوزده و نیم (به حروف) مورد پذیرش هیات محترم داوران قرار گرفت.

۱- استاد راهنما و رئیس هیات داوران: دکتر رضا نیکخواه

۲- استاد مشاور: دکتر سید مهدی قریشی

۳- داور خارجی: دکتر نوری

۴- داور داخلی: دکتر سیامک جعفرزاده

۵- داور داخلی: دکتر جوادی

۶- نماینده تحصیلات تکمیلی:

(حق طبع و نشر این رساله برای دانشگاه اورمی محفوظ است)

تقدیر و تشکر

باشکر و سپاس از دگاه باری تعالی که نختین و بزرگ ترین یاری کربندگان در آغاز و پایان هر کاریست.

از اساتید فریخته و بزرگوارم

جناب آقای دکتر رضا نیکخواه

و حجة الاسلام و المسلمین دکتر سید مهدی قریشی

که افتخار این را داشته ام اساتید را بهیچ بنده باشند، کمال تشکر و قدردانی را دارم

آنان که در کمال سعه صدر، با حسن خلق، از هیچ کجی در این عرصه بر من دریغ ننمودند و مرا از نکات ارزنده خود در راستای پیشبرد این مجموعه بهره مند ساختند. باشد که این خردترین، زحمات آنان را پاس گوید.

بچنین باید از اساتید بزرگوار و اور کمال تشکر و سپاس را داشته باشم که این افتخار نصیب بنده شد که داوری پایان نامه من را بر عهده داشته باشند. و در پایان باشکر از زحمات پدر و مادر عزیزم، همسرم و همه کسانی که همواره از دوران کودکی تا به حال مشوق و محرک من در فراگیری و آموختن علم بوده و در انجام این پژوهش نیز مرا از الطاف خویش بی نصیب نگذاشتند.

تقدیم به سرور و سالار شهیدان؛

حسین بن علی (علیه السلام)

و تمام شهدای مظلوم عملیات انتحاری در سراسر دنیا

به ویژه سردار سپه شهید حاج قاسم سلیمانی

چکیده

گروه های تکفیری در بمب گذاری و حملات انتحاری خود در بازارها و سایر اماکن عمومی و پر رفت و آمد انسان های بی گناه زیادی را می کشند و هنگامی که به آنان اعتراض می شود که چرا انسانها و مسلمانان را می کشید، برای توجیه کار خود به قاعده فقهی بنام ترس استناد میکنند. قاعده ای که در آن به جواز کشتن گروگانهایی که دشمن به عنوان سپر انسانی از آنها استفاده میکند حکم می شود. اما باید دانست که عمل تکفیری ها در کشتار مسلمانان هیچ ارتباطی با حکم فقهی ترس ندارد؛ زیرا این قاعده از نظر فقهای اسلام شرایط خاصی دارد و فقها تنها در صورتی فتوا به جواز جنگ با دشمن - با احتمال کشته شدن گروگانها - می دهند که شرایط این قاعده وجود داشته باشد. درحالیکه مردمی که در کوچه و بازار در حال رفت و آمد و خرید و فروش هستند، از سوی هیچ کسی به عنوان سپری برای محافظت خود قرار نگرفته اند تا مشمول این قاعده شوند. همچنین این مساله در حقوق بین الملل نیز با عنوان سپر انسانی مطرح شده است که طبق کنوانسیون ژنو و قراردادهای جنگی بر اساس اصل تفکیک بین نظامیان و غیرنظامیان ممنوع و جنایت جنگی می باشد. این پژوهش بعد از بررسی ممنوعیت عملیات انتحاری و ادله آن در اسلام و حقوق بین الملل، ترس (سپر انسانی) و شرایط و ادله مشروعیت آن، به بررسی دیدگاه تکفیری ها در استناد عملیات انتحاری به ترس و نقد دیدگاه آنها از منظر فقه و از منظر حقوق بین الملل می پردازد.

واژگان کلیدی:

ترس، سپر انسانی، عملیات انتحاری، اصل تفکیک، گروههای تکفیری، تروریسم

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
چکیده	۱
واژگان کلیدی:	۱
مقدمه	۸
۱-۱. سوالات اساسی	۱۰
۲-۱. فرضیه ها	۱۱
۳-۱. ضرورت و اهمیت تحقیق	۱۲
۴-۱. پیشینه تحقیق	۱۲
۱-۵. چهارچوب نظری	۱۵
۶-۱. روش تحقیق	۱۶
۷-۱. مفاهیم	۱۶
۱-۷-۱. انتحار	۱۶
۲-۷-۱. عملیات انتحاری	۱۷
۳-۷-۱. تترس (سپر انسانی)	۱۸
۴-۷-۱. استشهاد	۲۰
۵-۷-۱. تکفیر	۲۱
۱-۵-۷-۱. ضوابط تکفیر	۲۲
۶-۷-۱. گروه های تکفیری	۲۴
۱-۶-۷-۱. مهم ترین گروه های تکفیری	۲۵
۸-۱. عملیات انتحاری	۲۹
۱-۸-۱. مؤلفه های عملیات انتحاری	۲۹
۲-۸-۱. تفاوت استشهاد و انتحار	۳۲
۳-۸-۱. تفاوت عملیات استشهدی و عملیات انتحاری	۳۲

- ۳۳-۱-۳-۸-۱. دیدگاه اهل سنت ۳۳
- ۳۴-۱-۴-۸-۱. اقوال فقهاء درباره تفاوت عملیات استشهادی با انتحار ۳۴
- ۳۵-۱-۵-۸-۱. الف: اقوال فقهاء شیعه ۳۵
- ۳۵-۱-۱-۵-۸-۱. علامه سید محمد حسین فضل الله ۳۵
- ۳۵-۱-۲-۵-۸-۱. آیت الله نمازی ۳۵
- ۳۵-۱-۳-۵-۸-۱. آیت الله نوری همدانی ۳۵
- ۳۶-۱-۴-۵-۸-۱. آیت الله نوری همدانی ۳۶
- ۳۶-۱-۵-۵-۸-۱. آیت الله مؤمن ۳۶
- ۳۶-۱-۶-۵-۸-۱. آیت الله مؤمن ۳۶
- ۳۶-۱-۷-۵-۸-۱. آیت الله گرامی ۳۶
- ۳۶-۱-۸-۵-۸-۱. آیت الله گرامی ۳۶
- ۳۶-۱-۹-۵-۸-۱. صادق تهرانی ۳۶
- ۳۶-۱-۱۰-۵-۸-۱. صادق تهرانی ۳۶
- ۳۶-۱-۱۱-۵-۸-۱. ب: اقوال علمای اهل سنت ۳۶
- ۳۶-۱-۱-۶-۸-۱. شیخ یوسف قرضاوی ۳۶
- ۳۷-۱-۲-۶-۸-۱. محمد بن حسن شیبانی ۳۷
- ۳۷-۱-۳-۶-۸-۱. شیخ علی محمد الصباء ۳۷
- ۳۸-۱-۴-۶-۸-۱. شیخ حمود بن عقلاء بن شعیبی ۳۸
- ۳۸-۱-۵-۶-۸-۱. شیخ فتح الله القاضی ۳۸
- ۳۸-۱-۶-۶-۸-۱. شیخ احمد کفتارو ۳۸
- ۳۸-۱-۷-۶-۸-۱. شیخ فیصل المولوی ۳۸
- ۳۹-۱-۸-۶-۸-۱. ابن عثیمین ۳۹
- ۴۰-۱-۹-۶-۸-۱. فتوای محمد ناصر الدین البانی ۴۰
- ۴۱-۱-۱-۹-۸-۱. ادله حرمت عملیات انتحاری ۴۱
- ۴۱-۱-۲-۹-۸-۱. ادله نقلی ۴۱
- ۴۱-۱-۳-۹-۸-۱. آیه اول ۴۱
- ۴۲-۱-۴-۹-۸-۱. آیه دوم ۴۲

- ۳-۱-۹-۱. روایات ۴۳
- ۲-۹-۱. ادله عقلی ۴۵
- ۱-۲-۹-۱. اضرار به نفس ۴۵
- ۲-۲-۹-۱. اهمیت امنیت ۴۶
- ۳-۲-۹-۱. ضرورت تأمین امنیت ۴۷
- ۴-۲-۹-۱. عملیات انتحاری و اخلاص امنیت ۴۷
- ۵-۲-۹-۱. ایجاد رعب و وحشت ۴۸
- ۶-۲-۹-۱. وهن دین ۴۹
- ۳-۹-۱. اجماع فقها ۵۰
- ۱۰-۱. جمع بندی ۵۱
- ۱۱-۱. عدم جواز تعرض به غیر نظامیان ۵۳
- ۱-۱۲. مصادیق افراد غیر نظامی مورد حمایت در اقوال فقها ۵۴
- ۱-۱۲-۱. زنان و کودکان ۵۴
- ۲-۱۲-۱. سالمندان و سالخوردهگان ۵۴
- ۳-۱۲-۱. بیماران و مجروحان و معلولان جسمی ۵۵
- ۴-۱۲-۱. روحانیون و افراد مذهبی ۵۶
- ۱-۱۳. حکم فقهی مصونیت افراد غیر نظامی در جنگها ۵۷
- ۱-۱۴. ادله فقهی عدم جواز تعرض به غیر نظامیان ۵۸
- ۱-۱۴-۱. قرآن ۵۸
- ۱-۱۴-۱. عبارت «الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ» ۵۹
- ۲-۱-۱۴-۱. عبارت «إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ» ۵۹
- ۲-۱۴-۱. سنت ۶۰
- ۱-۲-۱۴-۱. روایاتی که کشتن غیر جنگجویان را جایز نمی داند ۶۰
- ۲-۲-۱۴-۱. روایاتی که در صدد بیان حکم کلی عدم جواز قتل غیر جنگجویان است ۶۲
- ۳-۲-۱۴-۱. تحلیل روایات ۶۲
- ۳-۱۴-۱. عقل ۶۳
- ۴-۱۴-۱. بنای عقلا ۶۳

- ۱-۱۴-۵. اجماع ۶۴
- ۱۵-۱. استثناءات قتل افراد غیرنظامی در جنگ از نظر فقها ۶۴
- ۱-۱۵-۱. تترس ۶۴
- ۱-۱۵-۱. تترس دشمن به وسیله اسرای مسلمان ۶۶
- ۱-۱۶-۱. ادله مشروعیت تترس در نگاه علمای اسلام ۶۶
- ۱-۱۶-۱. روایت منجیق ۶۶
- ۱-۱۶-۲. قواعد عقلی ۶۷
- ۱-۱۷-۱. شرایط استفاده از قاعده تترس نزد علمای اسلام ۶۹
- ۱-۱۷-۱. صورت اول: ضرورت ادامه جنگ ۶۹
- ۱-۱۷-۲. صورت دوم: ضرورت نداشتن ادامه جنگ ۷۰
- ۱-۱۸-۱. اقوال فقها در مورد تترس ۷۱
- ۱-۱۸-۱. ابن زهره ۷۱
- ۱-۱۸-۲. شهید اول ۷۱
- ۱-۱۸-۳. علامه حلی ۷۲
- ۱-۱۸-۴. شیخ طوسی ۷۲
- ۱-۱۸-۵. محقق حلی ۷۲
- ۱-۱۸-۶. صاحب جواهر ۷۲
- ۱-۱۸-۷. ابن ادریس ۷۳
- ۱-۱۸-۸. ابن حجر عسقلانی ۷۳
- ۱-۱۸-۹. امام شافعی ۷۴
- ۱-۱۸-۱۰. محی الدین نووی ۷۴
- ۱-۱۸-۱۱. سایر علما ۷۴
- ۱۹-۱. جمع بندی ۷۵
- ۲۰-۱. دیدگاه تکفیری ها در استناد عملیات بمب گذاری به تترس ۷۷
- ۲۱-۱. نظریه تکفیری ها در دارالاسلام و دارالکفر ۸۰
- ۲۲-۱. تکفیری ها و بلد ماردین ۸۱
- ۲۳-۱. نقد دیدگاه تکفیری ها در تشبیه بمب گذاری ها به قاعده تترس ۸۲

- ۸۲-۱-۲۳-۱. حرمت خون مسلمان در اسلام
- ۸۶-۱-۲۳-۲. تطبیق نکردن شرایط فقهی تترس بر بمب‌گذاری‌ها
- ۸۶-۱-۲۳-۱. انحراف در ملاک دارالاسلام و دارالکفر
- ۸۹-۱-۲۳-۲. تبدیل دارالاسلام به دارالکفر
- ۹۲-۱-۲۳-۳. دیدگاه علما در مورد تبدیل دارالکفر به دارالاسلام
- ۹۴-۱-۲۳-۴. توسعه در محدوده اجرای قاعده تترس
- ۹۵-۱-۲۳-۵. خطا در تشخیص فاسد و افسد
- ۹۵-۱-۲۳-۶. عدم احراز ضرورت، کلیت، و قطعیت در مصالح مسلمین
- ۹۷-۱-۲۴. جمع بندی
- ۱۰۰-۱-۲۵. پیامدهای استناد نادرست کشتار مردم بی‌گناه به قاعده تترس
- ۱۰۱-۱-۲۶. نتیجه گیری
- ۱۰۴-۱-۲۷. پیشنهادات
- ۱۰۵-۱-منابع و مآخذ
- ۱۲۲-۱-منابع انگلیسی

فصل اول

کلیات

مقدمه

گروه های تکفیری در بمب گذاری ها و حملات انتحاری خود در بازارها و سایر اماکن عمومی و پررفت و آمد، انسان های بی گناه زیادی را می کشند و هنگامی که به آنان اعتراض می شود که چرا انسان ها و مسلمانان بی گناه را می کشید، برای توجیه کار خود به قاعده ای فقهی به نام «ترس» استناد می کنند. قاعده ای که در آن، به جواز کشتن گروگان هایی که دشمن به عنوان سپر انسانی از آنها استفاده می کند، حکم می شود (هاشمی، ۲۰۱۴، ص ۸۱). زرقاوی رهبر شاخه القاعده عراق و شاگرد مقدسی، جواز عملیات های انفجاری در عراق را به ترس تشبیه می کند و می گوید: «به تحقیق فقهاء، هدف قرار دادن دشمن در زمانی که به مسلمین ترس کرده را جایز می دانند» (نووی، ۱۳۸۲).

این مساله تا جایی پیش رفته که داعش به دلیل بمب گذاری در مناطق مسکونی، به مردم در مورد همسایه شدن با ارگان های دولتی اخطار می دهد. در یکی از این اخطار ها آمده است: ما از مردم می خواهیم که از مرور و حضور در اطراف این اماکن پرهیز کنند. ما جهاد با مشرکین را به خاطر شهادت یک مسلمان مجاور تعطیل نمی کنیم. (مریوانی،

^۱ اگر از اسیر یا گروگان جنگی در جنگ، به عنوان سپر استفاده شود از آن با نام ترس یاد می کنند.

بی تا، ص ۱). لذا این افکار موجب شده که داعش روزانه اقدام به تعدادی از عملیات هایی نماید که اکثراً غیر نظامیان کشته می شوند.

اما باید دانست که عمل تکفیری ها در کشتار مسلمانان، هیچ ارتباطی با حکم فقهی تترس ندارد؛ زیرا این قاعده از نظر فقهای اسلام شرایط خاصی دارد و فقها تنها در صورتی فتوا به جواز جنگ با دشمن - با احتمال کشته شدن گروگان ها می دهند که شرایط این قاعده وجود داشته باشد. در حالی که مردمی که در کوچه و بازار در حال رفت و آمد و خرید و فروش هستند، از سوی هیچ کسی به عنوان سپری برای محافظت خود قرار نگرفته اند تا مشمول این قاعده شوند (فهداوی، ۲۰۱۹، ص ۲۳۶).

ثانیاً: با توجه به تغییر شیوه جنگ در عصر حاضر که قسمت اعظم آن با ادوات نظامی مانند هواپیماهای بمب افکن، موشک ها، تانک ها و خمپاره اندازها انجام می شود، مسأله تترس در بسیاری از زمینه ها از بین رفته است و نمی توان به این قاعده استناد کرد؛ ولی گروه های تکفیری با توسعه در مصداق تترس و برداشت اشتباه از آن، اقداماتی همچون بمب گذاری ها، تله های انفجاری، پرتاب موشک و عملیات های انتحاری در مناطق مسکونی و غیرنظامی را به قاعده فقهی تترس (جواز قتل گروگان) استناد می کنند.

پررنگ ترین این اقدام، توسط ابومصعب زرقاوی، رهبر شاخه القاعده عراق رخ داد.^۲ یکی از استادان ابومصعب زرقاوی در رد اقدامات نادرست شاگردش به او نامه نوشت و او را از افراط در این کار برحذر داشت. او در این نامه، افزایش کشتار از طریق قرار دادن بمب در راه ها و اماکن عمومی و پرتاب خمپاره را به سمت خیابان ها و بازارها و اجتماعاتی که مسلمانان عادی در آن رفت و آمد دارند، مخالف راه و روش سلفیه جهادی بیان کرد (مقدسی، بی تا، ص ۱۰). در این نوشتار با تبیین شرایط استفاده از قاعده تترس، به بررسی ادله تکفیری ها در توجیه کشتار مردم پرداخته و نشان داده ایم که تکفیری ها فقط برای توجیه اعمال خود به این قاعده استناد می کنند و حال آنکه افعال تکفیری ها هیچ ربطی

^۲ در یکی از گزارش ها آمده: «بیش از ۷ هزار غیرنظامی کشته و ۲۰ هزار نفر مجروح شده اند»: <http://yon.ir/jed3a>.

به ترس ندارد. همچنین ضمن بررسی عملیات انتحاری در حقوق بین الملل، به بررسی سپر انسانی و دلایل ممنوعیت استفاده از آن در حقوق بین الملل پرداخته ایم.

به عبارت دیگر موضوع ترس، در گذشته به جواز قتل انسان هایی که خونشان محترم است (مانند اسیران مسلمان یا زنان و کودکان کفار) اطلاق می شد که در قلعه دشمن بودند و ضرورت جنگ ایجاب می کرد که قلعه مورد اصابت مسلمین قرار گیرد. از جمله مصادیق دیگر آن نیز در گذشته، شامل موردی بود که دشمن در بحبوحه جنگ نظامی به سپر انسانی اسرای مسلمین متوسل می شد تا از حملات مسلمین جلوگیری نماید. گروه های تکفیری با اشتباه فاحش در توسعه مصداقی قاعده فقهی ترس، بمب گذاری در بازار و مناطق مسکونی که در آن نظامیان یا برخی نیروهای حکومتی حضور دارند را به جواز قتل ترس استناد می کنند و می پندارند که کشته شدن مردم عادی در این حالت جایز است. درحالیکه یکی از شروط مهمی که در جواز رمی ترس وجود دارد، تحقق شرائطی است که فقهاء آن را ذکر کرده اند. این شرائط با عناوینی همچون کلیت، قطعیت، ضرورت مطرح شده است لکن این شرایط هیچ ارتباطی با اقدامات گروه های تکفیری در انفجارات ندارد. همچنین بر اساس اصل تفکیک نظامیان و غیرنظامیان در حقوق بشر دوستانه، سپر قرار دادن غیرنظامیان طبق کنوانسیون ژنو و قراردادهای جنگی نیز ممنوع است.

۱-۱. سوالات اساسی

۱. ماهیت عملیات انتحاری و دلایل ممنوعیت آن از منظر اسلام و حقوق بین الملل چیست؟
۲. ترس یا سپر انسانی قرار دادن مسلمانان چه حکمی در فقه و حقوق بین الملل دارد؟
۳. ماهیت ترس و شرایط فقهی آن چیست؟
۴. چه تفاوتی میان عملیات بمب گذاری و انتحاری گروه های تکفیری با ترس وجود دارد؟
۵. دیدگاه تکفیری ها در استناد عملیات بمب گذاری به ترس چیست؟
۶. چه نقدهایی (از منظر اسلام و حقوق بین الملل) بر دیدگاه تکفیری ها در استناد عملیات بمب گذاری به

ترس وجود دارد؟

۱-۲. فرضیه ها

۱. سپر انسانی قرار دادن اسیران طبق حکم فقهای اسلام، کنوانسیون ژنو و قراردادهای جنگی ممنوع است. ولی اگر در هنگام جنگ مسلمانان با کفار، آنان عده ای از اسیران بی گناه را ترس نمایند؛ بنابر مصلحت و اضطرار در هنگام جنگ، کشتن اسیران بی گناه جایز است و فقها بر آن اجماع نظر دارند، به شرط که کشتن آنها منوط به پیروزی مسلمانان باشد.
۲. سپر قرار دادن افراد «معصوم الدم» همچون کودکان، زنان یا اسراء و... که قتل آنها جایز نیست؛ توسط کفار در جنگ با مسلمین را اصطلاحاً «ترس» می گویند. یکی از شروط مهمی که در جواز رمی ترس وجود دارد تحقق شرائطی است که فقهاء آن را ذکر کرده اند. این شرائط با عناوینی همچون کلیت، قطعیت، ضرورت مطرح شده است.
۳. گروه های تکفیری با اشتباه فاحش در توسعه مصداقی قاعده فقهی ترس، بمب گذاری در بازار و مناطق مسکونی که در آن نظامیان یا برخی نیروهای حکومتی حضور دارند را به جواز قتل ترس استناد می کنند. و می پندارند که کشته شدن مردم عادی در این حالت جایز است. در حالیکه استناد گروه های تکفیری در تشبیه بمب گذاری به حکم فقهی ترس تخصصاً خارج از شرایط و ضوابط قاعده ترس است؛ زیرا برخلاف تصور گروه های تکفیری کشورهای مدنظر آنان از جمله عراق، سوریه، لیبی، الجزایر، و سایر کشورهای اسلامی دار الاسلام بوده و واجد ملاکهای دار الاسلام است.
۴. عملیات های انتحاری به طور کلی مصداقی از تروریسم بین المللی تلقی می شوند.
۵. بر اساس اصل بنیادین تفکیک میان رزمندگان و غیرنظامیان در حقوق بشردوستانه، طرف های یک مخاصمه نباید غیرنظامیان را هدف قرار دهند و با توجه به این ممنوعیت هیچ یک از طرفها نیز نمی توانند از غیرنظامیان - که مصون از حمله هستند - به عنوان سپری در مقابل نیروهای خود یا سایر اهداف نظامی استفاده کنند.

۳-۱. ضرورت و اهمیت تحقیق

امروزه جهان اسلام در آتش تکفیر می سوزد و شهرها و مناطق مختلفی از جهان اسلام، گرفتار این بلای خانمان سوز شده است. عده ای از آنان با برداشت های گزینشی از آیات قرآن، همه مسلمانان را تکفیر کرده و با تفسیر اشتباه از مفاهیمی چون حاکمیت الله، جاهلیت، طاغوت، جهاد و خلافت اسلامی، جهان اسلام را دار الکفر معرفی کرده و به مبارزه علیه حاکمان اسلامی می پردازد. گویا خوارج دوباره ظهور کرده اند و با شعار «و من لم یحکم بما انزل الله فاولئک هم الکافرون»؛ «هرکس به خلاف آنچه خدا فرستاده حکم کند، کافر است»، تمام امت اسلامی را تکفیر می کنند و بدتر از خوارج به قتل و کشتار مسلمانان اعم از زن و مرد، پیر و جوان و اسیر و مسافر می پردازند. تکفیری ها با استناد به ظاهر یک یا چند آیه و برخورد گزینشی با آیات قرآن، دست به هر اقدامی می زنند که این رفتار و گفتار با برداشت همه فقها و مفسرین اسلامی در طول تاریخ در تضاد است و موجب قتل و غارت و اسلام هراسی شدید در جهان شده است. بر همین اساس این پژوهش به تبیین صحیح یکی از مفاهیم مورد استفاده تکفیری ها پرداخته و مبانی فکری آنها را تحلیل و نقد نموده است. ضرورت تحقیق از این جهت است که قوانین فقه پویا و مدون هستند و در برگیرنده تمام زمانها و افراد بشر می باشند. مساله جنگ و کشته شدن افراد بی گناه به واسطه سپر بلا قرار گرفتن، نه تنها در زمان جنگ های اول اسلام بوده است، بلکه در حال حاضر نیز از این حيله بسیار استفاده می شود. کما اینکه نمونه هایی از آن توسط کافرانی همچون سربازان اسرائیلی در فلسطین، و گروه های تکفیری مشاهده نموده ایم. لذا تحقیق در این مورد و بررسی حکم فقه در این باب لازم و ضروری بوده و حائز اهمیت است.

۴-۱. پیشینه تحقیق

مطابق تحقیقی که صورت گرفته است بیشترین نگارش ها در موضوع تترس به بیست سال اخیر بر میگردد که اغلب از سوی تکفیری ها نگارش یافته است. به نظر آنها تنها راه ماندگاری و از میان بردن مخالفان، پناه آوردن به عملیات انتحاری و بمب گذاری است. در زمینه عملیات انتحاری، عملیات استشهادی، تترس، حمایت از غیرنظامیان، تحقیقاتی صورت گرفته است که به برخی از آنها اشاره می شود. لازم به ذکر است آن دسته از پایان نامه هایی که در زمینه های

مرتبط به رشته تحریر درآمده است، دارای وجوه تمایز بسیاری با مطالب مندرج در این پایان نامه می باشند که ذکر آن مناسب به نظر می رسد.

از جمله پژوهش های انجام گرفته می توان به پایان نامه؛

«ادهمی، کبری، بررسی فقهی و حقوقی تترس کافر به مسلم، پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۹۰» اشاره کرد که نویسنده در این پایان نامه به بررسی جهاد و حکم فقهی حقوقی تترس و استعمال سموم به ویژه اشکال و صور نوین استعمال سموم شیمیایی می پردازد. آنچه در این پایان نامه به آن پرداخته شده است نگاهی اجمالی به تترس است در حالی که تأکید رساله حاضر ضمن بررسی شرایط و ادله مشروعیت تترس، تفاوت بنیادین آن با عملیات انتحاری می باشد.

پایان نامه های دیگری از جمله:

- ۱) «دشتی، محمد، بررسی فقهی و حقوقی عملیات استشهادی و مقایسه آن با خودکشی، پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۹۳ش»؛ در این پایان نامه با تفکیک عملیات استشهادی از خودکشی (انتحار)، مشروعیت شهادت طلبی در آیات، روایات، سیره ی معصومین و فقهای شیعه و سنی و نیز دفاع مشروع که انجام عملیات استشهادی ابزار لازم برای دفاع است، از نظر حقوق بین الملل مورد بررسی قرار گرفته است.
- ۲) «اصغری، علیرضا، مقایسه مبانی و شرایط عملیات استشهادی و عملیات انتحاری و بررسی آنها به لحاظ قانونی و فقهی، پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۹۶ش»؛ این پایان نامه در سه محور مشروعیت عملیات استشهادی، شرایط این نوع عملیات و تفاوت آن با انتحار و عملیات انتحاری، بیان می شود. در دو پایان نامه اخیر و پژوهش های مشابه، تنها به بررسی عملیات انتحاری و مقایسه آن با عملیات استشهادی می پردازند، این در حالی است که موضوع رساله حاضر بعد از پرداختن اجمالی به تفاوت این دو عملیات، بررسی ممنوعیت عملیات انتحاری در اسلام و حقوق بین الملل، بررسی و نقد دیدگاه تکفیری ها در استناد به قاعده تترس برای مشروعیت بخشی به عملیات انتحاری می باشد.

پایان نامه های دیگری از جمله:

۱) «سیاه رستمی، هاجر، حمایت از غیر نظامیان در مخاصمات مسلحانه و حفظ صلح و امنیت بین المللی، پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۸۱»؛ در این پایان نامه نویسنده به بررسی این مطلب می پردازد که جامعه بین المللی چه تدابیری برای کمک رسانی به غیر نظامیان در مخاصمات مسلحانه اندیشیده و چه اقداماتی در این زمینه به عمل آورده است.

۲) «آل بتول، سید محسن، حمایت از غیرنظامیان در جنگ از منظر اسناد بین المللی و حقوق اسلام، پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران: مدرسه عالی شهید مطهری، ۱۳۸۸ش»؛ در این پایان نامه مبنای حمایت از غیرنظامیان در حقوق بشردوستانه اسلامی و بین المللی مورد بحث قرار گرفته، سپس به تبیین اصول حمایتی حاکم بر حقوق غیرنظامیان پرداخته می شود. بعد از آن نیز اقشار غیرنظامی مورد حمایت خاص، مورد شناسایی قرار گرفته و با نگاهی بر منابع اسلامی و اسناد بین المللی، جنبه های مختلف حمایت از این افراد، مورد بحث و بررسی قرار می گیرد.

در پایان نامه های فوق الذکر و دیگر تحقیقات مشابه نیز تنها به بررسی حمایت غیر نظامیان پرداخته است، اما تاکید رساله حاضر ضمن اینکه حمایت غیرنظامیان را از ابعاد مختلف (فقهی و حقوقی) بررسی می کند، استثناء وارد بر آن یعنی قاعده تترس را تبیین می کند، علاوه بر این، دیدگاه تکفیری ها را نیز از منظر اسلام و حقوق بین الملل به چالش می کشاند.

لذا با توجه به اطلاعات نگارنده به رغم وجود این پژوهش ها، تاکنون پژوهش مستقلی در موضوع خاص «بررسی تباین عملیات بمب گذاری و انتحاری گروه های تکفیری با تترس (سپر انسانی)» آن هم به شکل مطالعه تطبیقی در اسلام و حقوق بین الملل انجام نشده است.

۱-۵. چهارچوب نظری

محتوای این پایان نامه در پنج فصل ارائه می گردد: فصل اول به چهار فصل تقسیم می شود: در فصل اول به هندسه ی پژوهش یعنی چهارچوب نظری و مسائل کلی تحقیق (بیان مسئله، سؤالات و فرضیات تحقیق، ضرورت پژوهش، پیشینه ی تحقیق) پرداخته می شود. همچنین مفاهیم کلیدی و عمومی پژوهش (انتحار و عملیات انتحاری، استشهاد، تکفیر و گروههای تکفیری، تترس) تبیین می گردد.

در فصل دوم به عملیات انتحاری، مؤلفه های آن، ادله نقلی و عقلی حرمت آن، تفاوت آن با استشهاد، اقوال علما درباره تفاوت انتحار و استشهاد پرداخته می شود.

در فصل سوم در مورد مصونیت غیرنظامیان، اقسام غیر نظامیان، ادله مصونیت و نظرات علما در این باره پرداخته می شود. سپس استثناء آن یعنی بحث تترس تبیین می گردد. شرایط فقهی تترس، ادله مشروعیت تترس، نظرات علما در باره تترس نیز بیان می گردد.

فصل چهارم به تبیین دیدگاه تکفیری ها در تمسک به قاعده تترس برای مشروعیت بخشیدن به عملیات انتحاری و ادله آنها می پردازد و سپس این دیدگاه از منظر فقهی نقد و بررسی می شود. برای نقد آنها در وهله اول ادله نقلی و عقلی حرمت خون مسلم بیان می شود، سپس به بیان عدم تطبیق شرایط تترس با عملیات انتحاری می پردازد. از جمله: انحراف در ملاک دار الکفر و دار الاسلام، خطا در تشخیص افسد و فاسد، عدم احراز شرایط تترس (کلیت، قطعیت، ضرورت).

در فصل پنجم به بررسی و نقد دیدگاه تکفیری ها از منظر حقوق بین الملل می پردازد. در اینجا ابتدا عملیات انتحاری از بعد حقوق بشردوستانه بررسی و مصداق تروریسم شناخته می شود، سپس ممنوعیت آن از جهت اسناد بین المللی بیان می شود. در آخر نیز با بررسی اصل تفکیک نظامیان از غیرنظامیان، مصونیت غیرنظامیان و ممنوعیت استفاده از آنها به عنوان سپر انسانی تبیین می گردد. در فصل آخر نیز نتیجه گیری و پیشنهادات ذکر می گردد.